

SZOCIALISTA IPAROSÍTÁS ÉS KÖRNYEZETSZENNYEZÉS

Lakatos Artúr: *A szocialista iparosítás következményei Erdélyben*

■ Mikor kezdődött a tervgazdálkodás Romániában? Hogyan fogadták a munkások az 1948-as államosítást? Mi volt a Valev-terv? Mit nevezünk szisztematizációnak? Mikor változik meg Kolozsvár etnikai aránya, és mikor válik Románia második legnagyobb városává? Milyen vállalatot jelöl a Dermata, Herbák János, Clujana megnevezés? Hol gyártották Erdélyben a Carpați és Mărășești cigarettákat? Miért volt Kiskapusnak „fekete báránya”? Miért vált ökológiai bombává a tordai vegyi üzem? Többek között ezekre a kérdésekre kaphatunk választ Lakatos Artúr történész 2018-ban megjelent kötetében, amely a szocialista iparosítás következményeit tárgyalja Erdélyben.

A szerző 2015-ben sikeresen pályázott a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíj programjában, így elkezdődhetett egy mélyfúrászerű kutatás, amelynek eredményeit egy 338 oldalas könyvben összegezte. A tanulmány megjelentetését a Kolozsvári Művelődés Egyesület vállalta fel, a Communitas Alapítvány támogatásával.

A tudományos munka adatgazdagságát jelöli, hogy a szerző levéltári kutatásokat végzett a Román Országos Levéltár bukaresti, kolozsvári, marosvásárhelyi és sepsiszentgyörgyi fiókjában, a Magyar Nemzeti Levéltárban, a CIA online elérhető adatbázisában, felhasználta a korabeli romániai sajtóorgánumokat, emel-

lett számos interjút készített, ami színesebbé tette a dolgozatot.

A tanulmány szerkezeti tagolása:

1) az iparosítás társadalomtörténeti következménye, ami a mai napig érezteti a hatását, így a faluról városra, a mezőgazdasági termelésről az ipari termelésre való eltolódás jelensége;

2) az iparosítás és urbanizáció hatása az etnikai viszonyokra, a román-magyar kapcsolatok alakulása;

3) a szocialista tervgazdaság prioritásai (egy- és ötéves tervek) és a környezetrombolás.

Az első nagyobb szerkezeti egység magába foglalja a szocialista Románia társadalom- és gazdaságtörténeti kutatásainak eddigi eredményeit, korszakolását, módszertani kihívásait. Bemutatásra kerülnek a szocialista iparfejlesztés lépcsőfokai, Románia és a Szovjetunió kapcsolatának viszonya. Bővebben olvashatunk a Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtítkár nevével fémjelzett tervgazdaság fejlődésének időszakáról, valamint a hatvanas évektől bekövetkező generációváltásról, ami Nicolae Ceaușescu diktatórikus hatalmának kiépítésében csúcson sodik ki.

Dicséretes, hogy a magyar szakművek mellett a szerző felhasználta a román szakirodalom legjelentősebb munkáit, így más látószögéből is megtekinthetjük a Romániában lezajló társadalmi és gazdasági folyamatokat, amelyek elsődlegesen az iparfejlődés

alakulására koncentrálnak. A jól válogatott szakirodalom lehetőséget teremt, hogy a témával kapcsolatosan bárki megfelelően tájékozódjon.

Történelmi munkákra ritkán jellemző módszer alkalmazásával záródik ez a fejezet. Statisztikák felhasználása mellett SWOT-elemzés segítségével összegzi Lakatos Artúr a szocialista iparosítás eredményességét. „Felmerül a kérdés – írja –, mennyire volt hasznos, mennyire jelentett fejlesztést a kommunista iparosítás Romániában, és a válasz nem lehet leegyszerűsített, fekete-fehér, mivel a komplex probléma rengeteg aspektusa gyakran egymásnak is ellentmond, máskor nem rendelkezünk teljesen pontos adatokkal, harmadsorban pedig azt is érdemes nézni, egy-egy intézkedés mely téren és kiknek hajtott hasznot, és milyen mértékben és kik számára volt káros, még ha sokszor csak hosszú távon is.”

A második szerkezeti egységben az iparosítás szemüvegén keresztül láthatjuk az erdélyi városokban lezajló demográfiai és migrációs folyamatokat. Ebből a részből derül ki, hogy az iparosodási és urbanizációs változások miként idézték elő az egyes települések etnikai képének megváltozását. Kolozsvár, Nagyvárad és Marosvásárhely népesség-gyapodási tendenciáit mutatja be a szerző, amelyek szervesen kapcsolódnak az ország modernizálási tervéhez. „Téves lenne az összrománságot okolni a folyamatért – olvashatjuk okfejtésében –, melynek tagjai sokszor maguk is inkább voltak áldozatai, mind haszonélvezői az eseményeknek, vagy pedig a mindenkori román államvezetésre hárítani a probléma okát, amely lényegében a románság számára nem, egyedül a magyarság számára probléma.”

Szembesülünk ugyanakkor az államosítás és a tervgazdálkodás pozitív és negatív hatásaival, a lakosság mindennapi életének nehézségeivel,

a városi iparvállalatok fejlesztéseinek problémáival.

A települések bemutatása nem szűkül le a második világháború utáni időszakra, hanem időben kitágul, visszanyúlik a középkorra, majd az ezt követő évszázadokra, ahol az ipartörténeti és népességi vonatkozások betekintést nyújtanak a települések múltjának jobb megismerésébe.

A harmadik rész, amelyre külön tanulmányként tekinthetünk, részletes adalékokkal szolgál Erdély gyártörténetéről, így a kolozsvári Vasúti Műhelyek, a Dermata cipő- és bőrgyár, a dicsőszentmártoni vegyi művek, a sepsiszentgyörgyi cigarettagyár sikertörténetéről. Részletes adatokat találunk a munkások létszámának alakulásáról, a bérezések mértékéről, a települések etnikai megváltozásáról, a termelési mutatókról, gyári anekdotákról stb. A szerző megemlíti, hogy kutatási eredményeinek bemutatásakor felmerült, hogy más erdélyi nagyvárosok ipari egységeit is meg kellene vizsgálni (Brassó, Temesvár, Szatmárnémeti stb.) ahhoz, hogy árnyaltabb képet kaphassunk, ezért a közeljövőben ezt igyekszik pótolni.

A könyv befejező részében esettanulmányok révén igyekszik görcső alá venni a szocialista iparosítás következményének tekinthető környezetromboló hatásokat. Mivel jelenleg Romániában nem sokan foglalkoznak ezzel a szakággal, ezt a fejezetet a „legeredetibb és legátütőbb eredményeket” hozó résznek tekinti a szerző.

Négy település országosan ismert vállalatainak környezettörténeti vonatkozásai kerülnek elemzésre: Kiskapus, Nagybánya, Torda és Szászalvinc. Mindegyik városban a szennyező hatás már az 1980-es évektől egyre elviselhetetlenebbé válik, viszont a Ceaușescu-diktatúra – bár ismerte az egyre romló egészségügyi helyzetet – nem kezelte prioritásként a környezetvédelmet. Az első két település esetében a rendszerváltást követő

évtizedekben felszámolták a környezetet mérgező vállalatokat, így megszűnt a környezetszennyezés veszélyforrása. A tordai és szászalvinci vegyi üzemek romhalmazai azonban sajnos ma is szennyezik a környezetet, ami a jelenlegi szakhatóságok közönyének tudható be. A rendszerváltás követően az iparvállalatok megszűnése nagyfokú munkanélküliséget okozott, ami magával hozta a települések hanyatlását.

A fejezet összefoglalójában jelzi a szerző: tisztában van azzal, hogy ez a kutatás korántsem tekinthető lezártnak, hiszen kétévnyi egyszemélyes kutatómunka nem elégséges egy ilyen ellentmondásos korszak teljes megismeréséhez, ezért máris kijelölte maga számára azokat az irányokat, amelyek szerint a közeljövőben folytatná kutatásait. Ízelítőül meg is jelöl egy-két témát, amely esettanulmányok formájában elkészülhet a közeljövőben: a zalatnai bánya, a Zsil-völgyi szénbányák, illetve a vajdahunyadi kombinát szennyező hatásának vizsgálata.

Befejezőként a könyv hátsó borítóján található kiadói ajánlót idézzük:

„Egy mára már letűnt, de nyomában ma is jelenlévő világról szól ez a könyv, az erdélyi szocialista iparosítás eredményeiről és következményeiről. Általános jelenségeket és specifikus esettanulmányokat egyaránt tárgyaló, gazdasági, társadalmi, demográfiai és környezettörténeti folyamatokat figyelembe vevő, tudományos igényű munka, a történettudományok módszerei mellett – ahogy egy, a szerzővel interjút készítő riporter is fogalmazott – ötvözi a közgazdász, szociológus és kicsit az ökológus munkáját is. A közel háromszáz tudományos publikációval rendelkező történész-közgazdász Lakatos Artúr munkája gazdag forrásanyagot felhasználó, jól dokumentált könyv, ezáltal hiteles és jól érzékelhető keresztmetszetét nyújtja azoknak a folyamatoknak, melyek a szocializmus évtizedeinek romániai fejlődését meghatározták.”

Demeter Csanád

